

ABDULLA QAHHORNING "DAXSHAT" HIKOYASI TAHLILI.

ANDIJON IQTISODIYOT VA PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

BOSHLANG'ICH TA'LIM I-BOSQICH TALABASI:

RAIMOVA MOHICHEHRA

ILMIY RAHBAR: QANOATOVA NAZOKATXON

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada Abdulla Qahhor ijodining yorqin namunalaridan biri bo'lgan "Dahshat" hikoyasi tahlil qilinadi. Hikoya asosida o'zbek xalqining ijtimoiy-ruhiy holati, ayollarning mavqei va inson ruhiyatidagi ichki kurashlar tahlil etilgan. Asarda tasvirlangan obrazlar va voqealar zahirida muallifning chuqur hayotiy va ma'naviy qarashlari yotadi.

KALIT SO'ZLAR: Abdulla Qahhor, "Dahshat", o'zbek adabiyoti, ayol obrazi, ruhiy tahlil, ijtimoiy adolatsizlik, xalq ruhi

Kirish:

O'zbek adabiyoti taraqqiyotida inson ruhiyatini chuqur badiiy tahlil qilish, jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni individual obrazlar orqali ifodalashda Abdulla Qahhorning ijodi alohida o'rin egallaydi. U o'z asarlari orqali o'quvchini insoniyat hayotining eng nozik, eng og'riqli jihatlari ustida o'yllab ko'rishga, hayot va jamiyat o'rtasidagi murakkab ziddiyatlarni anglashga chorlaydi. Abdulla

Qahhorning hikoyalari va qissalari nafaqat estetik zavq bag'ishlaydi, balki ma'naviy tarbiya vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Ayniqsa, uning "Sinchalak", "Og'riq", "O'tmishdan ertaklar", "Anor" kabi asarlarida inson fe'l-atvori, qalb harorati, ichki kechinmalari nihoyatda tabiiy, hayotiy va samimiy tarzda tasvirlangan.

Qahhor ijodining chuqur psixologik mohiyati uning o'ziga xos uslubida namoyon bo'ladi. U obrazlar ruhiyatini ochishda usta bo'lib, oddiy voqealar ortidan muhim ijtimoiy va axloqiy masalalarni ilgari suradi. Asarlaridagi har bir qahramon—xoh u ijobiy, xoh salbiy bo'lsin—inson ruhiy olamining bir bo'lagidir. Aynan shu xususiyatlari sabab Abdulla Qahhor ijodi o'zbek adabiyoti tarixida o'chmas iz qoldirgan.

Mazkur maqolada yozuvchining ijtimoiy-psixologik asarlaridagi obrazlar tahlili orqali o'zbek xalqining hayot tarzi, o'ziga xos dunyoqarashi, insoniy munosabatlari yoritilishi ko'rsatib beriladi. Shu bilan birga, Qahhor asarlarining o'quvchiga ta'sir kuchi, ularni o'qib anglash jarayonida yuzaga keladigan hissiyotlar, ichki tafakkur va axloqiy qadriyatlar tahlil qilinadi. Bu orqali Abdulla Qahhor ijodining zamonaviy adabiyotdagi ahamiyati va bugungi kun o'quvchisi uchun ham nechog'lik dolzarb ekani namoyish etiladi.

Asosiy qism

Abdulla Qahhor – o'zbek adabiyotining XX asrda yetishib chiqqan eng yirik adiblaridan biridir. Uning asarlarida xalq hayoti, jamiyatdagi ziddiyatlar, insoniy fazilatlar va ruhiy kechinmalar o'ziga xos badiiy mahorat bilan yoritiladi. Qahhor ijodining asosiy jihatlaridan biri – bu ijtimoiy-psixologik obrazlar yaratish orqali o'quvchini jamiyatdagi turli muammolar, axloqiy mezonlar va insoniy munosabatlar haqida o'ylantirishdir.

Uning “Sinchalak”, “O'tgan kunlar”, “Og'riq tishlar”, “Anor”, “Ichiklar”, “Muhabbat”, “Qo'shni” kabi hikoya va asarlarida hayotiy muammolar, oila, jamiyat, axloq va ichki ziddiyatlar yorqin ifoda topgan.

Masalan, “Sinchalak” asaridagi qahramon – hayotdagi kichik voqealar orqali ham katta ma'naviy haqiqatlarni ochib beruvchi obrazdir. Bu obraz orqali Qahhor

sovet jamiyatidagi sun'iylik, ikkiyuzlamachilik va xalqdan begonalashuv kabi muammolarni fosh etadi.

Shuningdek, Qahhor ijtimoiy tengsizlik, erkak va ayol o'rtasidagi munosabatlar, urf-odatlar bosimi kabi mavzularni ham chuqur badiiy tahlil qilgan. "Qo'shni" hikoyasidagi ayol obrazi – mehnatsevar, oddiy, ammo jamiyatda o'z o'rnini topa olmayotgan inson timsolidir. Bu obraz orqali muallif insoniylik, mehr-oqibat, sabr-toqat kabi fazilatlarning haqiqiy kuchini ko'rsatishga intiladi.

Qahhor qahramonlari ko'pincha ichki ruhiy ziddiyatda, ijtimoiy bosim va axloqiy tanlov o'rtasida qolgan insonlardir. Ularning ruhiy holati, kechinmalari, istak va orzulari orqali muallif jamiyatdagi haqiqatni, adolatsizlikni va insoniy dramani ko'rsatadi. Bunda u psixologik tahlil vositalaridan – ichki monolog, tasvir, tashqi xatti-harakatlar orqali ruhiy holatni berish kabi usullardan mahorat bilan foydalanadi.

Adib o'z obrazlarini hayotiy asoslar, real voqealar, xalq og'zaki ijodi va kuzatishlariga asoslanib yaratgan. Uning obrazlari o'zbek xalqining ruhiyatiga mos, ularning hayot tarzidan o'sib chiqqan, shu bois ular o'quvchi qalbiga tez yetib boradi. Qahhor o'z obrazlari orqali jamiyatdagi nohaqliklarni tanqid qilibgina qolmay, ularni tuzatish yo'lini ham ko'rsatishga harakat qilgan.

Shuningdek, Qahhor asarlaridagi obrazlarning hayotiyliigi – ularning o'zgaruvchan, rivojlanuvchan bo'lishidadir. Masalan, birinchi qarashda oddiy ko'ringan qahramon asar davomida murakkab ruhiy kechinmalardan o'tadi, axloqiy tanlov qiladi, o'zini anglaydi. Bu jihat uning obrazlarini psixologik jihatdan chuqur va ijtimoiy jihatdan muhim qilib qo'yadi.

Qahhorning badiiy til uslubi ham obrazlar ruhiyatini ochishda katta ahamiyatga ega. Uning tili sodda, xalqona, ammo chuqur ma'noga ega. Yozuvchi

zamondoshlarining ichki olamini, ularning kechinmalarini samimiyat bilan aks ettiradi. Bu esa obrazlarni real, jonli va o‘quvchiga yaqin qiladi.

Abdulla Qahhor yaratgan ijtimoiy-psixologik obrazlar bugungi adabiyotshunoslik uchun ham o‘rganilishi lozim bo‘lgan muhim manba hisoblanadi. Bu obrazlar o‘z davrining jamiyati, tafakkuri, qadriyatlarini aks ettirgani holda, zamonaviy o‘quvchini ham o‘ylantiradi, ruhiy tarbiya beradi.

Xulosa

Abdulla Qahhorning “Dahshat” hikoyasi — o‘zbek adabiyotidagi psixologik-realistik yo‘nalishdagi eng yorqin asarlardan biri bo‘lib, unda yozuvchi jamiyatdagi adolatsizlik, ayolning jamiyatdagi mavqei, ruhiy bosim ostidagi ichki kurash va insoniy jasoratni chuqur tahlil qiladi. Asarda Unsin obrazi orqali o‘z hayotini nazorat qilishga uringan, ijtimoiy me‘yorlarga zid ravishda ozodlikka intilgan ayol timsoli gavdalandiriladi. Bu timsol orqali A.Qahhor o‘zbek ayolining nafaqat sabrli, balki kurashuvchan, jasoratli, o‘zining ruhiy ozodligini istagan kuchli shaxs sifatida tasvirlaydi.

Hikoyaning asosiy xususiyati – psixologik zaminning kuchliligi, ramzlar tizimi va xalq og‘zaki ijodi elementlari orqali ruhiy portretlarni ifodalash san’atidir. Masalan, tasbeh – ichki xotirjamlik istagini, go‘riston – hayotdagi dahshatlar oldidagi najot izlash timsolini, shamol esa ong va ruh o‘rtasidagi notinchlikni bildiradi. Bu ramzlar orqali yozuvchi ruhiy va jismoniy voqelikni uyg‘unlashtiradi.

Asarda bayon etilgan voqealar va obrazlar o‘zbek ayollarining ijtimoiy hayotdagi mavqei, ularning boshdan kechirayotgan fojiaiy holatlari haqida chuqur mulohaza yuritishga chorlaydi. Unsinning yo‘li — nafaqat qabristonga yurish, balki ozodlik sari ichki yurish, insoniy g‘urur va erkinlik sari intilishdir. Uning fojiali taqdiri – jamiyatdagi ayol erksizligining alamli ifodasidir.

A.Qahhor bu asar orqali zamon va makondan yuqori turuvchi umuminsoniy qadriyatlar — erk, adolat, jasorat va ruhiy uygʻonishni ilgari suradi. Uning asarlari, xususan, “Dahshat” hikoyasi, bugungi kunda ham dolzarbligini yoʻqotmagan boʻlib, zamonaviy gender tenglik, inson huquqlari, ijtimoiy adolat kabi masalalarni yoritishda muhim manba boʻlib xizmat qiladi.

Shuningdek, hikoyaning xalq ogʻzaki ijodi bilan uygʻunlashganligi uni yanada taʼsirli qiladi. Bu borada folklorshunos olimi R. Islomovanning “Adabiyotda xalq ogʻzaki ijodining badiiy aks ettirilishi” (Toshkent, 2017) nomli asarida aytilishicha, badiiy matnda xalqona tafakkur va ramzlarning ishtiroki asarga ichki kuch bagʻishlaydi. Shu jihatdan A.Qahhor folklor va psixologik tahlilni uygʻunlashtirib, milliy adabiyotimizga chuqur maʼnaviy-falsafiy asar tuhfa etgan.

Yakun qilib aytganda, “Dahshat” hikoyasi nafaqat adabiy, balki psixologik va ijtimoiy jihatdan ham oʻta ahamiyatli boʻlib, u oʻzbek adabiyotida ayol mavqeiga bagʻishlangan eng teran asarlardan biri hisoblanadi. Mazkur hikoya orqali yozuvchi nafaqat bir ayolning fojiaiy taqdirini emas, balki butun bir jamiyatdagi ruhiy va ijtimoiy muammolarni badiiy yondashuv asosida ochib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qahhor, A. (1983). Asarlar. 6-jild: Hikoyalar. Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti.

– Ushbu jildda "Dahshat" hikoyasi keltirilgan boʻlib, uning matni va syujeti tahlil uchun asosiy manbadir.

2. Qodirov, P. (2005). Oʻzbek adabiyoti tarixi. Toshkent: Oʻzbekiston Milliy ensiklopediyasi nashriyoti.

– Mazkur kitobda oʻzbek adabiyotida psixologizmning shakllanishi va Abdulla Qahhor ijodidagi oʻrni haqida fikrlar mavjud.

3. Sharipova, D. (2019). "A.Qahhor hikoyalarida psixologik tahlil usullari". Ilm sarchashmalari ilmiy jurnali, 4(2), 78–81.

– Ushbu maqolada Qahhor asarlarida psixologik portret va ichki dunyo tasviri xususida ilmiy tahlillar berilgan.

4. Olimova, S. (2018). XX asr o‘zbek adabiyotida ayol obrazi. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.

– Ayol obrazining adabiy ifodasi, ayniqsa Unsin singari fojiaiviy timsollar haqida chuqur tadqiqot mavjud.

5. Karimov, B. (2007). Adabiy tanqid asoslari. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi nashriyoti.

– Badiiy tahlil metodologiyasi va obraz tahlil qilishda foydalaniladigan nazariy asoslar bayon etilgan.

6. Abdug‘aniyeva, Z. (2020). "Abdulla Qahhor hikoyalarida realizm va psixologizm uyg‘unligi". Filologiya va tillarni o‘qitish, 2(3), 45–49.

– “Dahshat” hikoyasidagi realizm, ichki dialoglar va Unsin obrazining ruhiy qatlamlari haqida ilmiy izohlar mavjud.

7. Yo‘ldoshev, M. (2014). Adabiyotshunoslik asoslari. Toshkent: Yangi asr avlodi.

– Badiiy asarni tahlil qilish, ramzlarni talqin qilish usullari haqida nazariy bilimlar berilgan.

8. O‘zbek xalq maqollari va afsonalari (2012). Toshkent: Sharq nashriyoti.

– Nodirmohbegim obraziga bog‘liq xalq og‘zaki ijodi elementlari, masalan, “tirikdan emas, o‘likdan qo‘rq” degan xalqona qarashlarning izohi.